

КАРТИНА СВІТУ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ

Шелестова Людмила Володимирівна,
провідна наукова співробітниця відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України, докторка педагогічних наук,
старша наукова співробітниця

***Анотація.** У статті обґрунтована необхідність формування картини світу дошкільників. Описано авторські підходи щодо використання живопису як засобу збагачення картини світу дитини та гармонізації її світосприйняття. Описано критерії відбору змісту та підходи щодо організації пізнання дошкільниками світу засобами живопису.*

***Ключові слова:** пізнання, картина світу, дошкільники, живопис.*

Вступ. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена об'єктивною необхідністю формування картини світу особистості як регулятора її життєдіяльності та умовою успішного буття у сучасному мінливому світі.

Мета дослідження. Обґрунтувати дидактичні засади формування картини світу дошкільників засобами живопису.

Матеріали і методи дослідження. У ході дослідження було використано комплекс методів: теоретичних (метод аналізу й синтезу, порівняння, узагальнення наукових досліджень; системний аналіз, моделювання); емпіричних (спостереження, аналіз занять, бесіди, педагогічний експеримент); статистичних (методи математичної статистики).

Результати дослідження. Людина завжди має певну картину світу як систему уявлень про себе і навколишній світ, свою роль і місце в ньому, тимчасову і просторову послідовність подій, їх цілі, причини, значення тощо. Кожна людина є конструктором власної картини світу, яку вибудовує протягом усього життя у процесі пізнання.

Пізнання є системою чуттєвого та раціонального процесів. Чуттєве пізнання дає можливість пізнати лише зовнішні його ознаки, сутнісні властивості та зв'язки пізнати можна за допомогою абстрактного мислення. В основі раціонального пізнання світу людиною лежить наукове знання, чуттєве пізнання

значною мірою забезпечується різними видами мистецтва. Об'єктом науки є світ (природа, суспільство, людина, культура) такий, який є насправді. Наука містить об'єктивні знання про дійсність; знання, які можна перевірити на практиці; предмет її інтересу – пошук суттєвих властивостей об'єктів та їхніх зв'язків (законів). Предметом інтересу мистецтва є ставлення людини (творця) до світу. Художнє освоєння дійсності відтворює зв'язок суб'єкта і об'єкта, причому об'єкт часто виступає як специфічне дзеркало суб'єктивних думок, переживань, станів і намірів людини.

Картина світу є важливим чинником, що впливає на життєдіяльність людини: її самовизначення, самореалізацію, адекватну оцінку життєвих ситуацій і орієнтацію в світі. Сенситивним періодом для її розвитку є дошкільний вік: діти цього віку мають величезний інтерес до світу, потребу в його пізнанні і ознайомленні з його основними закономірностями (природними, соціальними), у вдосконаленні себе, в усвідомленні сенсу власного існування; пошуках свого місця в складному і суперечливому світі.

Провідним чинником формування картини світу особистості у сучасній педагогічній науці визнається навчальний процес — складний і багатогранний спеціально організований процес відображення у свідомості дитини об'єктивної реальності, тобто специфічний процес пізнання, керований педагогом у створених для цього педагогічних умовах. Цей процес, на думку науковців, має певні вади: в ньому раціональне пізнання домінує над чуттєвим; педагоги здебільшого орієнтуються на виховання дитини «знаючої», що обумовлено однією із цілей освіти – розвитку ерудиції та інтелекту у вузькому значенні слова, логічного мислення. Дитина отримує масу інформації, сприйняття якої зводиться до узагальнення, класифікації, упізнання.

Вирішення означеної проблеми є актуальним для різних ланок освіти, дошкільної зокрема. Освіта, починаючи з дошкільного віку, має забезпечити дитині можливість цілісно пізнавати світ у єдності раціонального та чуттєвого, гармонізувати її світосприйняття, посилити увагу до естетичного пізнання дійсності.

Одним із засобів гармонізації світосприйняття дитини є мистецтво як вид діяльності, в ході якої створюються конкретно-чуттєві образи, які відображають дійсність і втілюють естетичне ставлення людини до неї. Серед видів мистецтва, які є ефективними для формування цілісної, гармонійної картини світу, вирізняється живопис. Сутність і специфіка живопису полягають у створенні образів дійсності за допомогою фарб на будь-якій поверхні (основі) через художню інтерпретацію. Використовуючи колір, малюнок, композицію, виразність накладання мазків (фактуру), живопис уможливує наочне відтворення колористичного багатства дійсності, її просторовості і матеріальності; широко втілює уявлення про природу, життя людей, соціальні процеси, внутрішній світ художника.

Поліфункціональність живопису відкриває значні можливості для його використання у освітньому процесі як засобу формування картини світу дітей дошкільного віку. У процесі ознайомлення з творами живопису в дитини розвиваються не лише навички їх сприйняття та аналізу. Відбуваються також суттєві зміни і в культурно-естетичному розвитку: вона привласнює ті загальнокультурні характеристики, які закладені у змісті картин; у неї формуються уявлення про світ (природу, культуру, суспільство, людину), його багатогранність та багатозначність; вона виявляє власні емоції стосовно побаченого та вчиться висловлювати своє ставлення до нього.

З огляду на вище сказане нами було розроблено технологію особистісного розвитку дитини дошкільного віку «Світ у картинах художників». Впровадження цієї технології стало можливим завдяки розробці трьох альбомів розвивальних завдань «Світ у картинах художників» для дітей четвертого, п'ятого та шостого-сьомого років життя (<https://www.shelestova.com.ua/product-category/albom-rozvyvalnyh-zavdan/>). Також було розроблено дидактико-методичне забезпечення процесу розвитку дітей дошкільного віку, відповідно підготовлено методичні посібники для педагогів (<https://www.shelestova.com.ua/product-category/metodychnyj-posibnyk/>).

Розробляючи авторську технологію, ми ставили за мету:

- збагачувати уявлення дітей про навколишній світ засобами живопису, систематизувати й гармонізувати їх;
- розвивати їхні естетичні здібності, здатність сприймати й розуміти красиве, естетичний смак;
- розвивати творчі здібності малят, а саме: уяву, фантазію, оригінальність, асоціативність, гіпотетичність, гнучкість мислення, здатність до створення творчого продукту;
- збагачувати мовлення дошкільників та комунікативні навички, розвивати їхню здатність будувати чіткі й аргументовані висловлювання, уміння активно слухати інших, ставити запитання, навички виступу й самопрезентації;
- розвивати емоційну сферу дітей, здатність розуміти свої почуття та почуття інших;
- ознайомити з кращими зразками живопису, роботами художників різних країн та епох.

Оскільки зміст є одним з найбільш важливих чинників впливу на розвиток особистості, значна увага була приділена саме цьому питанню. Проектуючи зміст навчання, тобто здійснюючи відбір творів живопису, ми враховували тематику картин, її доступність для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку та пов'язаність із їхнім життєвим досвідом; відображення у картинах різних аспектів буття людини; художній стиль картини; яскравість образів картини; моральна спрямованість змісту картини; кількість об'єктів на картині тощо. Ми також намагалися ознайомити дітей з кращими зразками українського та світового живопису.

Загальновідомим положенням у педагогіці є відповідність форм, методів та засобів навчання його змісту. При недостатній адекватності цих компонентів педагогічного процесу один одному неможливо забезпечити його ефективність. Зазначене положення стосується і процесу особистісного розвитку дошкільників та збагачення їхніх уявлень про світ.

У доборі методів та засобів навчання ми спиралися на теоретичне положення про те, що усвідомленість та осмисленість об'єктивної реальності,

раціонально-емоційне осмислення особистістю себе та світу забезпечує свідоме включення у хід подій, творче ставлення до світу та до свого життя, прийняття відповідальності за нього. Тобто, розвиток дитини неможливий без включення її в діяльність (О. М. Леонтьєв). Цікава й різноманітна для неї діяльність допомагає не лише пізнати красиве й викликати захоплення ним, а й ставить дитину в активну позицію – вона бере участь у створенні красивого у власній творчості, власній поведінці, відносинах з іншими, загалом, у житті.

Саме тому розроблена нами система творчих завдань передбачає урізноманітнення та збагачення практичного досвіду дітей; активізацію пізнавального інтересу до творів мистецтва; розвиток естетичного смаку та здібностей; розвиток емоційної чутливості, здатності захоплюватися, милуватися, дивуватися. Виконуючи пропонувані завдання вони постійно вправляються в навичках осмислення власних емоцій, розуміння змісту картин та відчуття їх настрою; сприйняття естетичних аспектів буття; усвідомлення власного ціннісного ставлення до зображеного на картині і до світу загалом.

Спираючись на відомі в науці етапи наукового пізнання нами виділено послідовні етапи роботи з творами живопису:

I етап: сприйняття картини, її споглядання, зчитування емоцій та настрою картини; осмислення власних емоцій щодо зображеного на картині.

II етап: розуміння змісту картини, визначення її теми.

III етап: висловлення свого ставлення до зображеного, співвідношення змісту картини з власним досвідом.

IV етап: творення власної картини на таку ж тему, втілення власного досвіду у зміст своєї картини.

V етап: обговорення дітьми власних картин.

Висновки. З огляду на те, що основи картини світу закладаються у дошкільному дитинстві саме ці вікові періоди потребують особливої уваги науковців і практиків. На часі — дослідження пізнавального розвитку дітей дошкільного віку, обґрунтування дидактичних засад формування у них картини світу. Процес пізнання світу дошкільниками засобами живопису здійснюється у

такій послідовності: сприйняття, осмислення і розуміння, ціннісне ставлення, перетворення й застосування. Авторська технологія особистісного розвитку «Світ у картинах художників» є практичною реалізацією можливості залучення дошкільнят до національного та світового живопису; розвитку в них естетичних здібностей; засвоєння ними моральних норм та формування моральних цінностей; постійного вправлення у творчості, а отже — розвитку їхніх творчих здібностей; збагачення уявлень дітей про навколишній світ, гармонізації чуттєвого та раціонального процесів у пізнанні світу.

***Abstract.** The article substantiates the need to form a picture of the world of preschoolers. The author's approaches to the use of painting as a means of enriching the picture of the child's world and harmonizing its worldview are described. The criteria of content selection and approaches to the organization of knowledge of preschoolers of the world by means of painting are described.*

***Key words:** cognition, picture of the world, preschoolers, painting.*